

КУЛТЪТ КЪМ ДУНАВСКИТЕ КОННИЦИ В ГРАДСКАТА ТЕРИТОРИЯ НА НИКОПОЛИС АД ИСТРУМ

Иван Църов

Изследванията върху религиозните култове и практики в Никополис ад Иструм и градската му територия поддържат един постоянно увеличаващ се интерес. През последните години се появиха както обобщаващи публикации (Гочева 1984, 87–92; Владкова 2002; Лунгарова 2002, 91–98), така и касаещи отделни божества от гръко-римския и тракийския пантеон – Атина (Дончева 2002 а, 39–46), Хермес (Дончева 2002 б, 215–228), Асклепий (Дончева 1999, 170–177), Императорския култ (Goeva 2002, 81–84), Тракийския Херос, Херос Сурегетес (Църов 1999, 78–87). Все още обаче съществуват “бели петна” в тази обширна материя. Целта на настоящата работа е да подреди още един елемент в пъзела на многообразния религиозен живот. Този елемент се нарича Дунавски конници.

Култът към Дунавските конници е познат изключително и само чрез иконографските паметници. Поради мистериалния характер, изискващ посветените да пазят тайна относно церемониалните свещенодействия, никъде в изворите не се открива информация относно същността му. Дори не е известно наименованието му – терминът “дунавски конници” е въведен в ново време (Tudor 1937, 195). Силно изразеният синкретизъм, наблюдаван в иконографията му, е довел до многобройни и разнообразни, често противоречиви характеристики, обобщени най-пълно от Тудор (Tudor 1976, 23–51). Там са взети под внимание и изследванията на Кацаров (Kazarow 1938) и Младенова (1958, 545–555), отнасящи се за паметници от днешните български земи.

От Никополис и градската му територия (последно Тачева 2000, 63–68, и цит. там л-ра) произхождат шест паметника, като изображенията представят обичайната иконография. Най-общо – в центъра на полето е Великата богиня, срещу нея двама (или

един) ездачи, стъпили върху повалени жертви, в горната част бюстове на Сол и Луна, в долната част мистериални атрибути. В каталога са представени специфичните детайли на всеки един. Както стана реч, иконографската им характеристика е добре позната. По тази причина не считаме за необходимо да се занимаваме отново с нея. Вместо това представяме някои идеи, свързани с носителите на култа, и правим ново пълно каталожно описание на отдавна влезлите в научно обръщение паметници (кат. № 1–3) (Tudor 1969, 46–48, № 78–80 и цит. там по-стара л-ра) поради някои неточности и пропуски. Това е наложително и за четвъртия паметник (кат. № 4), публикуван вече като “раннобългарски” (Тотев 1989а, 5–6; Тотев 1989б, 411–416, обр.1–2), като некоректното му въвеждане в научно обръщение е довело до смехотворно задълбочаване на объркването (Овчаров 2000, 53–56, обр. 1). Последните два (кат. № 5, 6) са новооткрити.

От землището на гр. Бяла Черква произхождат два паметника. Единият е оформен като оброчна плочка (Tudor 1969, № 79) с иконографски сюжет конник (кат. № 1). В първичната публикация не е отбелязана местността, където е открит, и това остава неизвестно за науката (Добруски 1894, 92, № 76). Другият паметник е медальон (кат. № 2), на който е изобразена сцена с два конника (Tudor 1969, № 80). Намерен е в руини от римско време до античен път, както е отбелязано при първото му публикуване (Kazarow 1939, 161, pl.I-1). Макар и неупомената изрично, безспорно става дума за м. Урушки лозя (Йорданов 1991, 58, 65). На същото място през 1975 – 1979 г. е разкрит античен керамичен център. Според проучвателя там се намират останките на *villa rustica* (Султов 1977, 25; Динчев 1997, 73). Преждевременното преустановяване на разкопките не е позволило да се изясни цялостният характер на комплекса. До този момент няма първична публикация на резултатите с изключение на няколко кратки резюмета (Султов, Цочев 1976, 48; 1977, 83; 1978, 87–88; 1979, 86; 1980, 93). От тази местност произхождат и други случайно открити култови и битови паметници, монети (Йорданов 1991, 65).

Следващият паметник, обект на нашето изследване, е мраморен медальон (кат. № 3). Произхожда от м.Селце в землището

на гр.Сухиндол (Kazarow 1942, 251, № 4, pl. XXXIX). В тази местност са откривани архитектурни детайли, писцина със стъпала, оградена с колонада, и парапет (Мънков 1896, 30), култови и битови предмети (Илчева с колектив 1989, 71), монети (Писарев, Цочев 1975). Южна граница на Селце е малката Боазка река (или Водешница). На юг от нея и в непосредствена близост лежат 11 могили. Изброеното дотук ни дава основание да допуснем, че в м. Селце е имало богато земевладелско имение – *villa rustica*, с прилежащ към него стопански комплекс и могилен некропол.

Край гр. Павликени, в м. Върбовски ливади, е проучена *villa rustica*, развила се и като център за производство на битова керамика за пазара (Sultov 1985, 22–25; Динчев 1997, 45–47). Около представителната част на тази *villa* впоследствие възникнали още жилищни и производствени сгради. В една такава постройка е открит медальонът, който разглеждаме в каталога под № 4. Проучвателят поставя нейното съществуване в четвърти строителен период, датиран след нашествието на костобоките от 170–176 г. (Sultov 1985, 24, tab. IV–1). Била е обособена като самостоятелен комплекс, включващ жилищни помещения, ограден със зид двор и в него пещи и кариера за добив на глина. Медальонът е единственият от шестте паметника, произхождащ от сигурен и добре датиран в първата половина на III в. археологически контекст. В същото помещение и същия контекст са открити още: статуетка на Лар, поставка за статуетка на Аполон-конник, ключ с ръкохватка лъвско протоме (Цървов 1990, № 10, 23), монета на Септимий Север и в близост монета на Диадумениан. В комплекса е открит бюст на имп. Комод (Цървов 1991, 138–140). Допускаме възможността изброените предмети да са били поставени в домашно светилище и поради това да са открити заедно. Изглежда комплексът е загинал в средата на III в., тъй като липсват по-късно датирани материали.

Както споменахме по-горе, медальонът вече е публикуван (Тотев 1989а; Тотев 1989б). За да подсили с косвени доказателства измислената теза за прабългарски произход, авторът го изважда от археологическия контекст, в който е открит. Местността Върбовски ливади, където се намира античният керамичен център,

е пренесена като с магическа пръчка в землището на съседното с. Върбовка, за да може да се обвърже медальонът с други ранно-български материали, откривани там (Тотев 1989б, 411 и бел. 2–4). Предположенията на автора на публикацията относно технологията на изработване на медальона чрез нагриване до размекване преди гравирването на “сребърната” плочка, е твърде встрани от действителността. В Лабораторията за реставрация и консервация на Регионалния исторически музей – Велико Търново бяха направени проби за установяване на вида метал. При третиране с разтвор за откриване на сребро (калиев бихромат в 10% сярна киселина) не се появява индикация за наличието му. Приложи се и 20% разтвор на азотна киселина с цел установяване на реакцията на различни сплави. Установено бе, че използваният за направата на медальона метал е сплав със съдържание на антимон, характеризираща се с голяма твърдост. Това обяснява защо при студеното гравирване на изображенията са употребени два вида инструменти. Добре видимите при десетократно увеличение следи показват работа с резец и свредло. Обикновено те се използват при гравирването на геми върху твърдите скъпоценни камъни (Zazoff 1970, 8–9; Zienkiewicz 1988, 22). В описанието на иконографските сюжети изобразената *aedicula* се е превърнала в “юртообразна постройка с осетински паралели, белязана със знака ипсилон”. И още много подобни трансформации, които е излишно да споменаваме. Авторът пише, че трудно намира паралели. Естествено, след като ги търси не където са, а където му се иска да бъдат. Това обаче не е попречило на друг автор, занимаващ се с ранно-българска религия, да ги “открие” в Плевенско, Преслав и Централна Азия (Овчаров 2000, 54–56).

Медальонът с каталожен №5 е открит неотдавна при проучване на водоснабдяването на Никополис ад Иструм (Слокоска с колектив 2001, 86). Аркадната конструкция на акведукта е пресичала неукрепения градски квартал, разположен западно от *castellum aquae*. При разкопките е установено, че пространството около кейовете на конструкцията е било използвано като сметище. Така, като битов отпадък, там е бил изхвърлен от някоя от съседните сгради счупеният медальон. Впоследствие се е озовал в пълнежа

на ямата, останала след ограбването на камъка от един от кейовете извън добре датираните археологически контексти.

Последният разглеждан медальон (кат. № 6) също произхожда от Никополис. Открит е с металдетектор в пространството непосредствено на изток от източната крепостна стена през пролетта на 2002 г.

При прегледа на местонамиране на паметниците прави впечатление, че всички те произхождат от тази част на градската територия, в която попада долината на р. Росица. Намерени са в близост (до 1 км) до речното корито с изключение на паметника (кат. № 4) от Павликени (3 км). Това са плодородни земи, колонизирани от ветерани още от времето на Флавиите. От първоначално раздадените тук участъци, през II и III в. възникват големи поземлени владения, като някои от собствениците им стават част от муниципалната аристокрация на Никополис (Геров 1977, 38–39). Няколко от именията още през II в. започват да развиват керамично производство на базата на налични качествени глини, локални водоизточници и майстори грънчари, преселени от източните провинции на Римската империя. Обособяват се центрове, произвеждащи за пазара. Такива центрове са разкрити край Никополис, Павликени, Бяла Черква (Sultov 1985, 22–215; Poulter 1998, 38). И едва ли е случайно съвпадение, че точно това са местата (с изключение на Сухиндол – засега!), където са открити паметници на Дунавските конници. Навярно ветерани, служили в гарнизоните по дунавския лимес, са пренесли почитаните от тях култове по местата, където се установяват трайно след демобилизацията си (Геров 1950/51, 115; Поултър 1994, 19). Изглежда липсата на свободни земи в края на II в. ги е принудила да станат арендатори и да се включат в керамичното производство там, където то вече е съществувало. Дейност, с която е възможно да са се занимавали по време на редовната служба в армията. В потвърждение на горните редове се явява откритата в античния керамичен център под с. Бутово военна диплома от времето на имп. Септимий Север, чийто притежател ветеран е бил свързан с грънчарското производство (Султов 1985, 41).

Първият паметник от Бяла Черква е тип "А" по Тудор (Tudor 1976, 94) с един конник. Характерна за този тип е само една иконографска зона (регистър). Прието е, че иконографията му е заимствана от релефите на Тракийския конник и Митра, и че това е ранният тип паметници, които се датират във II в.

Останалите пет паметника са от тип "В" – с два конника и два регистъра. Трите от тях (кат. № 2, 3, 5) са мраморни медальони – елипсовиден (кат. № 3) и кръгли (кат. № 2 и 5). Изображенията са скулптирани в плитък релеф и имат несъразмерни пропорции. Иконографията им е почти идентична. С голяма доза вероятност може да се предполага, че са продукция на едно ателие. Прави впечатление, че кръглите медальони имат скосен кант, което води към идеята за метален обков или вграждане. И при двата се наблюдава изтриване на изпъкналите части на фигурите, което се получава при продължителен допир с някаква материя. Това подсказва носене на шия, но не върху, а скрит под дреха – може би поради мистериалния характер на култа. Много близък техен паралел се явява медальонът от Лондон (Shepherd 1998, 184, fig. 216). Датират се в първата половина на III в. (Rostovtzeff 1923, 4ff; Tudor 1976, 81–84). Необичайното при медальона от Павликени (кат. № 4) е материалът, от който е изработен – антимонова сплав. Това го прави уникален, тъй като няма друг от известните ни паметници, изработен от такъв метал. Познатите до момента са правени от мрамор, камък, варовик, олово, бронз и глина (Tudor 1969; 1976; Крунич 1994/5, 163–172 и цит. там по-стара л-ра; Досева 2000, 57–59). Двустранни изображения се срещат рядко. По правило това са геми, гравирани върху скъпоценни камъни (Tudor 1969, № 188, 191–194). Археологическата среда, в която е открит, позволява да бъде датиран сигурно в първата половина на III в. Метален е и вторият паметник от Никополис (кат. № 6). Това е четириъгълна оловна плочка, представяща обичайната иконография. Това я поставя в най-голямата група, датирана в III в.

До паметниците с каталожен № 1 и № 3 не съм имал достъп.

1.Оброчна плочка. Мрамор. Правоъгълна форма, заоблена горе. Размери 14,5 x 13,5 x 3,0 см. *Образец 1.*

Местонахождение: Бяла Черква, преди 1894 г.

Местосъхранение: Археологически музей – София.

Публикувана: 1. Добруски 1894, 92, №76, табл.ХІІІ–2; 2. Добруски 1907, 140, № 197, f.116; 3. Hampel 1911, 421, № 89; 1912, 332; 4. Kazarow 1912, 157, pl. I-6; 5. Dolger 1922-8, 425, pl. III; 6. Rostovtzeff 1923, 30, pl. IV-4; 7. Buday 1926, 22, fig.16; 1928, 5,92, № I, fig. 1; 8. Dolger 1933, 66, pl. 2; 9. Kazarow 1935, 315, № 7; 10. Tudor 1937, 315, № 43, f. 38; 11. Tudor 1969, 47, № 79.

Обр. 1

Описание: Представен е конник надясно. Лицето е анфас, върху главата има фригийска шапка. Торсът е в профил. Облечен е в къс хитон, а зад него се развява хламида. Дясната ръка, в която държи двойна брадва, е вдигната нагоре в замах. Лявата не е изобразена. Кракът е свит назад, като обувка не е представена. Конят е с амуниция, чийто край се крие зад тялото на ездача. Главата заедно с гривата е несъразмерно голяма спрямо тялото. Изпънатите предни крака са стъпили върху повалена жертва. Задните крака са напрегнати като за скок, а опашката се развява, което предава известен динамизъм на статичната като цяло поза на коня.

В долния десен ъгъл е изобразена трикрака маса, върху която са представени три хляба и върху тях голяма риба. Зад масата се вижда бюст на жена (или седяща фигура?). Над главата е изобразен поднос с три хляба (или плодове) върху него. Над подноса е представен бюст на жена (Луна), към който от масичката, край подноса отдясно, се издига змия. В ляво от бюста, над главата на коня, е изобразен диск и два врязани кръста (звезди). Над вдигнатата ръка на ездача е изобразен още един бюст (Сол). Зад ездача има женска фигура (Немезида) с вдигната към устните дясна ръка. Неясна фигура на птица (петел?, гарван?) е запълнила пространството между крака на ездача и предния крак на коня.

Изображенията са оградени в релефна рамка и не са разделени в регистри.

Обр. 2

2. Медальон. Мрамор. Кръгла форма, липсва $\frac{1}{4}$ част от диска, в която попада горната лява част на изображението. Размери: d – 9,2 см, деб. 0,7 см. *Образец 2.*

Местонахождение: Случайна находка от 1936 г. в м. Урушките лозя – античен керамичен център, Бяла Черква.

Местосъхранение: Градски исторически музей – Бяла Черква, инв. № 487.

Публикуван: 1. Kazarow 1939, 161, pl. I-1; 2. Tudor 1960, 351, № 161; 3. Tudor 1969, 47–48, № 80.

Описание: Ограденото с рамка поле е разделено на два регистъра. В липсващата сега част на горния регистър се е намирал левият ездач, от който е запазено само ходилото, а от коня – предният десен крак и долните части от задните. Десният конник е в ход наляво. Върху главата си има типичната фригийска шапка. Лицето е брадато, анфас. Облечен е в къс хитон, върху гърба и задницата на коня се спуска хламида. Пред коня стои женска фигура (Великата богиня), облечена в дълга дреха с тежки дипли. Главата и гърдите ѝ попадат в липсващата част. Пред нея има трикрака маса с поставена отгоре голяма риба. Конете са с леко свити предни крака. Под десния ездач, между краката на коня, но зад него, се наблюдава фигурата на повалена жертва с глава наляво. Над главата на коня е изобразен бюст (на Сол или Луна). Зад краката на левия кон също е представена повалена жертва със свити колене, нападена от лъв (?), от който е запазена само главата.

В долния регистър, заемащ $\frac{2}{5}$ от полето на медальона, са изобразени петел наляво, овен надясно и пред главата му кратер. Над тях са представени две змии една срещу друга, простиращи се от единия до другия край на полето.

Изображенията са били частично оцветени с червена боя. Следи от нея са се запазили по вътрешната страна на рамката, по хламидата на ездача и по линията, маркираща терена при горния регистър. Оцветен е бил и медальонът от Лондон (Shepherd 1988, 184).

Задната повърхност е добре загладена. По скосения кант личат плитки насечки. Същите се наблюдават и по рамката, ограждаща полето с изображения. По-скоро това са следи от инструмента на скулптора, отколкото декоративен елемент.

Като цяло композицията е изпълнена с нарушени пропорции, но резбата е сигурна и умела, изпълнена от опитна ръка.

3. Медальон. Мрамор. Елипсовидна форма. Размери: 10,2 x 8,5 x 0,5 см. Местонахождение: м. Селце, Сухиндол. *Образец 3.*

Местосъхранение: Читалищна музейна сбирка, гр. Сухиндол, сега в неизвестност.

Публикуван: 1. Kazarow 1942, 251, № 4, pl. XXXIX; 2. Tudor 1960, 344, № 154; 3. Tudor 1969, 46–47, № 78.

Описание: Ограденото с рамка поле е разделено на два регистъра. Горният заема 2/3 от площта. В центъра е представена богиня с дълга дреха. Пред нея е разположена еднокрака маса. От двете ѝ страни са изобразени двама ездачи, обърнати към богинята. Представени са с фригийски шапки и брадати лица. Левият е вдигнал нагоре дясна ръка, а десният – лява. Не е съвсем ясно дали ръцете са вдигнати за нанасяне на удар, както твърди Тудор (Tudor 1969, 46), тъй като не се наблюдава да държат някакво оръжие. Повероятно отправят поздрав. Още повече че повалена на земята жертва се забелязва само под левия конник. Несъразмерно големите крака на ездачите са свити назад, което заедно със свитите предни крака на конете, макар и стъпващи на земята, предава на композицията ездач – кон известно напрежение.

Обр. 3

Долният регистър е отделен от главния с релефна линия. В него отляво надясно могат да се различат доста схематично изобразените птица, малка колона (канделабър?), кресло, към което се е наклонила човешка фигура с разтворени ръце, лъв или куче в скок надясно.

Въпреки някои несъвършенства каменоделецът е успял да предаде динамизъм на иначе спокойната композиция, характерна за повечето от паметниците на Дунавските конници.

Обр. 4 а

Обр. 4б

4. Медальон. Антимонова сплав. Неправилна елипсовидна форма, двустранен. Размери: 2,7 x 2,1 x 0,1 см. *Образец 4 а, б.*

Местонахождение: Античен керамичен център Павликени, 1978 г., кв. XXXIV/36. Местосъхранение: РИМ – Велико Търново, инв. № 2567/А ТОМ.

Публикуван некоректно: 1. Тотев 1989а, 5-6; 2. Тотев 1989б, 411–416, обр. 1, 2; 3. Овчаров 2000, 53–56, обр. 1.

Описание: Страна А (Образец 4а). Не се наблюдават ясно разграничени регистри. В центъра е разположена познатата иконографска схема – двама ездачи, обърнати към богиня, облечена с дълга дреха, спуснала надолу ръце, с които държи юздите на конете. Левият ездач, с копие в дясната ръка, е замахнал надолу към повалена под коня жертва. С лява ръка държи поводите. Предният крак на коня е изнесен напред. Зад него стои фигура в церемониална поза – дясната ръка, свита в полукръг надолу, лявата вдигната по същия начин нагоре. Десният ездач е с вдигната в замах лява ръка, държаща копие, насочено към повалена жертва. С дясна ръка държи поводите на коня, чийто преден крак е леко свит и изнесен напред.

В горната част са представени две фигури с церемониално вдигнати ръце. Вляво от лявата и вдясно от дясната са разположени по три звезди (?), предадени чрез точки. В пространството

над двете фигури е разположена птица (?) с разперени нагоре криле. От двете ѝ страни са изобразени змии с глави към нея.

В долната част е изобразено животно (куче?) наляво с вдигната опашка, пред него триножник, зад него птица (петел?).

Страна *Б* (Образец 46). И тук не се наблюдава разделяне на регистри. Композицията е поставена в едикула. В средата е разположена фигура с церемониално вдигната дясна и спусната лява ръка. От двете ѝ страни са изобразени клонки (дървета?), а под тях три точки, вероятно маркиращи терена. Вляво е изобразено животно с вдигната опашка (куче?), в ход наляво, над него – фигура с вдигнати нагоре ръце, склучени над главата, а вляво от нея – звезда (?). Около лявата колона се увива спирала, която би могла да е несръчен опит за украса на самата колона или змия. Отдясно е представено животно с отпусната опашка (лъв?), в ход надясно, а над него и клонката, непосредствено под фронтоната – друго животно наляво. Фронтонът е разделен на две части от вертикална линия, която в горния край завършва с тривърхо разклонение (акротерий?). В лявата и дясната част са изобразени птици (?) с разперени криле. Край тях има точковидни елементи (звезди?), които поради цялостния примитивизъм и корозията на метала не можем със сигурност да причислим към композицията. Над скатите на фронтоната са изобразени спираловидно извиващите се тела на две змии, с глави към върха.

Всички изображения върху двете страни на медальона следват иконографията на паметниците на култа към Дунавските конници. Несръчността на гравьора и малките размери на паметника правят идентифицирането на някои елементи от композицията трудно, а на други несигурно.

5. Медальон. Мрамор. Кръгла форма, липсва $\frac{1}{4}$ част от диска, в която попада горната лява част от изображението. Размери: d-8,5 см, деб.-0,8 см. *Образец 5.*

Местонахождение: Никополис ад Иструм, 2000 г., Арея 4 – акведукт.

Местосъхранение: РИМ – Велико Търново, инв. № 3347А/ТОМ.

Обр. 5

Непубликуван.

Описание: Ограденото с рамка поле е разделено на два регистъра. В центъра на горния регистър е разположена права женска фигура на богиня с дълга дреха, а от двете ѝ страни – обичайните ездачи. Главите и гърдите на конете крият контура на фигурата. Пред нея, върху трикрака масичка, е поставена риба. Десният ездач е с фригийска шапка и къс хитон. Кракът му, обут в ниска обувка, е свит назад. Лявата му ръка е изнесена назад и нагоре – вероятно за поздрав, тъй като оръжие не е изобразено. Под коня е представена повалена жертва, с глава към масичката. Фигурата на левия ездач е запазена от гърдите надолу. И при него се наблюдава къс хитон и ниска обувка. Под коня му е повалена жертва, а зад него стои неясна фигура. Теренът е маркиран с релефна линия, която едновременно разграничава двата регистъра. Над главата на десния кон, между главите на богинята и ездача, е представен малък бюст (Сол или Луна). Би следвало идентичен бюст да е бил разположен и вляво, в загубената сега част.

Долният регистър заема около $\frac{1}{4}$ от полето на медальона. Мистериалните атрибути тук са доста схематично и неясно изобразени. Все пак отляво надясно се различават птица (петел?) наляво, кратер, трапецовиден олтар (?), както и две неясни фигури.

Задната повърхност на медальона е добре изгладена и полирана. И тук кантът е скосен като при кат. № 2.

При наблюдение с микроскоп се откриват следи от оцветяване с червена боя.

Обр. 6

6. Плочка. Олово. Четириъгълна форма, липсват малки части от долния и горния ляв ъгъл. Размери: 6,4 x 6,2 см, деб. 0,2-0,3 см. *Образец 6.*

Местонахождение: Никополис ад Иструм, 2002 г., източно от източната крепостна стена.

Местосъхранение: Частно притежание. Непубликувана.

Описание: Полето е оградено в релефна рамка с коси насечки и е разделено на два регистъра чрез

хоризонтална линия. Както е обичайно, в центъра на горния регистър е представена права фигура на богиня с дълга дреха, а от двете ѝ страни ездачи, обърнати към нея. Със свитите си в лактите ръце тя държи амуницията на конете. Краката ѝ остават скрити зад трикрака масичка, върху която е поставена риба наляво. Ездачите са с фригийски шапки и дълги хитони. Зад гърба на левия се развява хламида, която при десния не личи. В ръцете си държат *vexillum "draco"* (драконово знаме) във формата на извиващи се змии, прикрепени на минаващи зад телата на конете дълги дръжки. Над и малко зад десния ездач е представена богинята Виктория, която поднася венец към главата му. Пред нея е разположен бюст на Сол (?), като между двете фигури е дръжката на знамето. Конят е с изнесен напред и свит в коляното преден крак. Задната му част е скрита зад неясна фигура на човек. Под ездача е повалена жертва. Вероятно над левия ездач също е била изобразена фигурата на Виктория, огледална на фигурата отдясно, която поради повреда на плочката е неясна. Пред нея има бюст на Луна (?). Конят е в привидно динамична поза, с изнесен напред и свит в коляното преден крак, с изпънати като за скок задни крака и падаща на вълни опашка. Под ездача е изобразено животно (лъв?, куче?) в скок надясно.

В долния регистър, заемащ 1/5 част от полето, са изобразени различни фигури, типични за иконографията на паметниците. Отдясно наляво могат да бъдат идентифицирани животно в бяг на ляво (овен?), зад него глава на петел. Следват три алтара, върху които са разположени три пръстена (венци?, погачи?) и над тях три хоризонтални предмета. Следва неясен предмет (канделабър?) и амфора. От следващите изображения са запазени само малки неясни части поради отчупване на ъгъла.

Плочката е излята с нееднаква дебелина в калъп. Иконографията ѝ е схематична, пропорциите на фигурите са нарушени, релефът им е плитък. Всичко това е довело до заличаване на част от детайлите, несигурност при идентификацията на някои от изображенията, а при други невъзможност. Типичен представител на групата на оловните паметници.

ЛИТЕРАТУРА

Владкова 2002: Владкова, П. Култовете в границите на административната територия на Никополис ад Иструм. – В: Юбилеен сборник в чест на акад. В. Бешевлиев. С., (под печат).

Геров 1950/51: Геров, Б. Романизмът между Дунава и Балкана от Хадриан до Константин Велики. II част. – ГСУ ФФ, XLVII, 1950/51–1951/52.

Геров 1977: Б. Геров. Земевладението в римска Тракия и Мизия (I – III в.). – ГСУ ФКНФ, LXXII, 2, 1977.

Гочева 1984: Гочева, З. Религиозният живот на Никополис ад Иструм. – В: Сборник в чест на проф. Станчо Ваклинов. С., 1984.

Динчев 1997: Динчев, В. Римските вили в днешната българска територия. С., 1997.

Добруски 1894: Добруски, В. Материали по археологията на България. – СНУ, XI, 1894.

Добруски 1907: Добруски, В. Тракийски конници и други богове ездачи. – Археологически известия на Народния музей София, I, 1907.

Дончева 1999: Дончева, И. Култът към Асклепий в Никополис ад Иструм. – *Thracia Antiqua*, X, 1999.

Дончева 2002а: Дончева, И. Култът към Атина в Никополис ад Иструм и неговата територия. – В: Юбилеен сборник в чест на проф. Д. Овчаров. Велико Търново, 2002.

Дончева 2002б: Дончева, И. Култът към Хермес в Никополис ад Иструм и неговата територия. – ИИМБТ, XVII – XVIII, 2002.

Досева 2000: Досева, И. Непубликувана оброчна плочка от сбирката на НИМ. – Проблеми на изкуството, 2, 2000.

Илчева с колектив 1989: Илчева, В., М. Цочев, И. Църков, А. Писарев. Материали за археологическата карта на Великотърновския край. Старините в землището на Сухиндол. – ГМСБ, XV, 1989.

Йорданов 1991: Йорданов, В. Старини от Бяла черква. – Векове, 1–2, 1991.

Крунич 1994/5: Крунич, С. Необявлени иконе подунавских коньяника из збирки музеја града Београда. – Стариана, XLV – XLVI, 1994 – 1995.

Лунгарова 2002: Лунгарова, П. Култове от територията на Никополис ад Иструм (по епиграфски паметници от В. Търново). – In: *The Roman and Late Roman City*. Sofia, 2002.

Младенова 1958: Младенова, Я. Бележки върху изображенията на дунавските конници. – В: Изследвания в чест на акад. Димитър Дечев. София, 1958.

Мънков 1896: Мънков, Н. Село Сухиндол. – В: Юбилеен сборник на сухиндолското читалище “Трезвеност”. Мусина, 1896.

Овчаров 2000: Овчаров, Д. Нови наблюдения върху прабългарското шаманство. – Археология, 2000, 3–4.

Писарев, Цочев 1975: Писарев, А., М. Цочев. Сребърни и бронзови римски монети от музейната сбирка в гр. Сухиндол, Великотърновско. – ГМСБ, I, 1975.

Поултър 1994: Поултър, А. Никополис ад Иструм – анатомия на гръко-римския град. – ИИМБТ, IX, 1994. = A. Poulter. Nicopolis ad Istrum: The Anatomy of a Graeco-Roman City. – In: Die Römische Stadt in 2. Jahrhundert n. Chr. Der Funktionswandel des öffentlichen Raumes. Köln, 1992, 69–86.

Слокоска с колектив 2001: Слокоска, Л., В. Динчев, Р. Иванов, П. Владкова, И. Църов, А. Беливанова, А. Поултър. Българо-британски археологически проучвания по проект “Градът и селото в Римската и Късно-римската империя – Никополис ад Иструм и селото в неговата територия” през 2000 г. – АОР през 1999 – 2000 г. С., 2001.

Султов 1977: Султов, Б. Павлиkenският край през античността. – В: Павликени и Павлиkenският край. С., 1977.

Султов 1985: Султов, Б. Римска военна диплома от с. Бутово, Великотърновски окръг (Долна Мизия). – Археология, 3, 1985.

Султов, Цочев 1976 – 1980 : Султов, Б., М. Цочев. Разкопки на античен керамичен център край Бяла Черква, Великотърновски окръг. – АОР през 1975, Смолян, 1976; АОР през 1976, Русе, 1977; АОР през 1977, Видин, 1978; АОР през 1978, Пазарджик, 1979; АОР през 1979, Хасково, 1980.

Тачева 2000: Тачева, М. Власт и социум в римска Тракия и Мизия. С., 2000.

Тотев 1989а: Тотев, К. Прабългарски сребърен амулет от Великотърновско. – В: Петнадесети пролетен колоквиум “Проф. д-р Пеню Русев”. Резюмета. I ч., Исторически науки. Велико Търново, 1989.

Тотев 1989б: Тотев, К. Ранносредновековен сребърен амулет от с. Върбовка, Великотърновски окръг. – В: Проблеми на прабългарската история и култура. С., 1989.

Църов 1990: Църов, И. Паметници на римската бронзова пластика от Историческия музей във Велико Търново. – ГМСБ, XVI, 1990.

Църов 1991: Църов, И. Бюст на император Комод от Павликени. – ИИМБТ, VI, 1991.

Църов 1999: Църов, И. Някои аспекти на култа към Тракийския конник в Regio Nicopolitana. – ИИМБТ, XIV, 1999.

Buday 1926; 1928: Buday, A. Az u.n. thrak lovasisten problemaja: Dolg Szeged, II, 1926; 1928.

Dolger 1922-8: Dolger, F. J. Der heilige Fisch in der antiken Religionen und im Christentum. – In: IXOYC, II. Münster, 1922-8.

Dolger 1933: Dolger, F. J. Hakenkreuz und kreunzenstern auf dem Mithrasdenkmal von Ghighen. – In: Antike und Christentum, IV, 1933.

Goeva 2002: Goeva, Z. Kaiserkult in Nicopolis ad Istrum. – In: The Roman and Late Roman City. Sofia, 2002.

Hampel 1911,1912: Hampel, J. Lovas istensedek dunavideki antik emlekeken. – A Ert, XXXI, 1911; XXXII, 1912.

Kazarow 1912: Kazarow, G. Die Kultdenkmaler des sogenannten thrakischen Reiters in Bulgarien. – ARW, XV, 1912.

Kazarow 1935: Kazarow, G. Zum Kult des thrakischen Reiters in Bulgarien. – In: Germania, 1935.

Kazarow 1938: Kazarow, G. Die Denkmaler des thrakischen Reitergottes in Bulgarien (text – taf.). Budapest, 1938.

Kazarow 1939: Kazarow, G. Ein neues thrako-mithrisches Relief. – ARW, XXXVI, 1939.

Kazarow 1942: Kazarow, G. Kleine Funde aus Bulgarien. – A Ert, 1942.

Poulter 1998: Poulter, A. Nicopolis ad Istrum: A Roman to Early Byzantine City. The Pottery and Glass. London, 1998.

Rostovtzeff 1923: Rostovtzeff, M. Une Tablette votive thraco-mitriaque du Louvre. – In: Memoires presentes par divers savants a l'Academie des inscr. et belles lettres, XIII, 1923, Paris.

Shepherd 1998: Shepherd, J. The Temple of Mithras, London. London, 1998.

Sultov 1985: Sultov, B. Ceramic Production on the Territory of Nicopolis ad Istrum (II-nd – IV-th Century). Sofia, 1985.

Tudor 1937: Tudor, D. I Cavalieri danubiani. – In: Ephemeris Dacoromana. Annuario della Scuola romana di Roma, 1937.

Tudor 1960: Tudor, D. Nuovi monumenti sui Cavalieri danubiani. – Dacia, n.s., IV, 1960.

Tudor 1969: Tudor, D. CMRED, I. Lieden, 1969.

Tudor 1976: Tudor, D. CMRED, II. Lieden, 1976.

Zazoff 1970: Zazoff, P. Jagddarstellungen auf antiken Gemmen. Hamburg, 1970.

Zienkiewicz 1988: Zienkiewicz, J. Roman Gems from Carleon. Cardiff, 1988.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

АОР – Археологически открития и разкопки

ARW – Archiv für Religionswissenschaft

CMRED – *Corpus monumentorum religionis equitum danuviorum*

ГМСБ – Годишник на музеите от Северна България

ГСУ ФФ – Годишник на Софийския университет, Философски факултет.

ГСУ ФКНФ – Годишник на Софийския университет, Факултет класически и нови филологии

ИИМВТ – Известия на Историческия музей – Велико Търново

ЧНУ – Сборник народни умотворения (Министерски сборник)